

3. Бахтин М. М. К переработке книги о Достоевском // Эстетика словесного творчества. М., 1979. С. 308–327.
 4. Пиз А. Язык жестов. Что могут рассказать о характере и мыслях человека его жесты. Воронеж, 1992.
 5. London J. To the man on trial // London J. Short stories. Moscow, 1963. P. 9–18.
 6. Кузнецов С. А. Большой толковый словарь русского языка. СПб., 2008.
 7. Gove Ph. B. Webster's third new international dictionary of the English language unabridged. Massachusetts, 1981.
 8. Мечковская Н. Б. На семиотическом перекрестке: мотивы движения тела в невербальной коммуникации, в языке и мета-языке // Логический анализ языка: Языки динамического мира. Дубна, 1999. С. 376–393.
 9. Гловинская М. Я. Семантика глаголов речи с точки зрения теории речевых актов // Русский язык в его функционировании. Коммуникативно-прагматический аспект. М., 1993. С. 158–217.
 10. Боженкова Р. К. Русский язык и культура речи : учебник. М., 2011.
 11. Sinclair J. M. Collins English dictionary. Glasgow, 2000.
- Поступила в редакцию 11.05.2015.

Александра Павловна Мерчи – аспирантка кафедры теоретического и славянского языкознания филологического факультета БГУ. Научный руководитель – доктор филологических наук, профессор кафедры теоретического и славянского языкознания филологического факультета БГУ Н. Б. Мечковская.

УДК 811.161.3

В. У. ПРАКОНІНА

СІНАНІМІЧНЫЯ АДНОСІНЫ Ў БЕЛАРУСКОЙ ЭКАНАМІЧНАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ

Резюме. Посвящена исследованию системных отношений в белорусской экономической терминологии на примере синонимии. Для реализации поставленной задачи был произведен отбор терминов из сферы фиксации и сферы функционирования данной отрасли терминологии. Анализ синонимических отношений в белорусской экономической терминологии позволит выявить ее современные тенденции, а также поспособствует систематизации терминов. С учетом характера семантических отношений между терминами, которые соотносятся с одним и тем же понятием, выделяют термины-синонимы, дублиеты и варианты. Наличие синонимии в данной отрасли терминологии связано с процессами заимствования из терминологий других языков, а также возникновением терминов-синонимов за счет собственных языковых средств. Анализ синонимических отношений позволяет рассматривать белорусскую экономическую терминологию как систему. Делается вывод, согласно которому синонимии можно избежать в сфере фиксации. При этом в сфере функционирования используются как термины-синонимы, так и дублиеты и варианты.

Ключевые слова: синонимические отношения; терминология; белорусская экономическая терминология; термины; синонимы; дублиеты; варианты; система.

Abstract. The article is devoted to the system relations research in the Belarusian economic terminology on synonymy example. For realization of this task the selection of the terms from the sphere of fiction and the sphere of functioning of this branch of the terminology was held. The analysis of the system relations in the Belarusian economic terminology is allowed to show the occurring tendencies and is promoted to systematize the terms. In a view of the character of the semantic relations between the terms that are sorted with the same notion (concept), the terms-synonyms, doublets and variants are allocated. Availability of the synonymy in this branch of the terminology is connected with the processes of the borrowing from the terminologies of another languages and also with the emergence of the terms-synonyms by their own language tools. The analysis of the synonymous relations is allowed to review the Belarusian economic terminology like a system. The terminology is included in the lexicology and is one of the elements of the language system. It is also concluded in the article that the synonymy can be avoided in the sphere of fiction wherein as the terms-synonyms so the doublets and variants are used in the sphere of functioning.

Key words: synonymous relations; terminology; Belarusian economic terminology; terms; synonyms; doublets; variants; system.

Беларуская эканамічная тэрміналогія дынамічна развіваецца, а таму істотнымі з'яўляюцца ўпарадкаванне і стандартызацыя адпаведнай тэрміналагічнай галіны. Даследаванне сінанімічных адносін у ёй дазволіць выявіць тыя эканамічныя тэрміны, якія ў найбольшай ступені дакладнасці абазначаюць адпаведнае эканамічнае паняцце.

Мэта артыкула – прааналізаваць віды сінанімічных адносін у беларускай эканамічнай тэрміналогіі. Аналіз сінанімічных адносін паспрыяе сістэматызацыі беларускіх эканамічных тэрмінаў, дазволіць згрупаваць тэрміны, якія выражаюць тое ж паняцце, а таксама дасць магчымасць разглядаць беларускую эканамічную тэрміналогію ў якасці сістэмы. З мэтай выяўлення сінанімічных адносін тэрміны адбіраліся як са сферы фіксацыі¹, так і са сферы функцыянавання². Фактычны матэрыял налічвае 1563 тэрміналагічныя адзінкі, якія суадносяцца з 957 паняццямі.

Наяўнасць сінаніміі ў тэрміналогіі сведчыць аб сувязі працэсаў, якія адбываюцца ў лексічным складзе мовы: тэрміналагічныя адзінкі ўступаюць у тыя ж семантычныя адносіны, якія характэрны для іншых пластоў лексікі. Пры аналізе сінанімічных адносін даследчыкі звяртаюць увагу на адрозненне тэрміна ад агульнаўжывальнага слова: «...калі значэнне звычайнага слова можа быць вытлумачана (гэта значыць, сэнсавы змест слова вызначаецца на падставе яго рэальнага ўжывання ў пэўным кантэксце), то значэнне тэрміна павінна быць акрэслена, інакш кажучы, тэрмін заўсёды звязваецца

¹Сфера фіксацыі беларускай эканамічнай тэрміналогіі (47 крыніц) прадстаўлена слоўнікамі па эканоміцы, а таксама слоўнікамі-дадаткамі, змешчанымі ў вучэбна-метадычных комплексах: «Слоўнік бухгалтарскай тэрміналогіі» (1928), «Слоўнік па эканоміцы: праект для абмеркавання» (1967), «Міжнародныя валютна-фінансавыя адносіны: кароткі слоўнік-даведнік» (1993), «Беларуская мова. Эканамічная лексіка» (2012) і інш.

²Сферу функцыянавання складаюць вучэбныя дапаможнікі, метадычныя распрацоўкі, асобныя артыкулы па эканоміцы (55 крыніц): «Палітычная эканомія» (1934) І. Лапідуса, «Эканоміка» (1996) Д. Бэрдшоў, «Грошы, крэдыт, банкі» (2001) А. П. Шаўлюкова, «Беларуская мова: спецыяльная лексіка» (2007) В. У. Азарка і інш.

з паняццем»¹ [1, с. 8]. Да ўзнікнення тэрміналагічнай сінаніміі прыводзіць інтэрпрэтацыя паняццяў: тыя, што абазначаюць тэрміналагічныя адзінкі, могуць супадаць цалкам (дублеты) або часткова (ідэаграфічныя сінонімы).

Такім чынам, сінонімы ў тэрміналогіі – гэта тэрміны, якія суадносяцца ў плане зместу і адрозніваюцца планам выражэння.

Спецыяльнаму аналізу з’яў сінаніміі, дублетнасці і варыянтнасці ў тэрміналогіі прысвяцілі свае працы В. С. Ахманава, Б. М. Галавін, Р. Ю. Кобрын, У. М. Лейчык, А. А. Федзіна, В. П. Красней, І. Р. Шкраба, А. М. Лапкоўская, С. М. Аніськова, Л. М. Мінакова, А. М. Палуян, Д. А. Лаўшук, Н. В. Лаўрыновіч, Ю. М. Лук’янюк, А. І. Калечыц і інш.

Існуюць розныя спосабы падачы сінонімаў у сферы фіксацыі і ў сферы функцыянавання. Так, у тэрміналагічных слоўніках тэрміны-сінонімы звычайна падаюцца ў адным слоўніковым артыкуле праз коску, таксама ў слоўніку могуць змяшчацца спасылкі да сіноніма. У тлумачальных слоўніках сінонімы да тэрміна падаюцца ў дужках або прыводзяцца ў канцы слоўнікавага артыкула. У сферы функцыянавання сінонімы вылучаюцца ў тэксце курсівам, паўтлустым курсівам і інш.

Асноўнымі прычынамі ўзнікнення сінанімічных тэрмінаў у беларускай мове з’яўляюцца запазычэнне з іншых моў і стварэнне ўласных тэрмінаў [2]. З улікам характару семантычных адносін паміж тэрмінамі, якія суадносяцца з адным і тым жа паняццем, у беларускай эканамічнай тэрміналогіі вылучаюцца ідэаграфічныя сінонімы, дублеты і варыянты.

Ідэаграфічныя сінонімы абазначаюць адно і тое ж паняцце, але адрозніваюцца паміж сабой адценнямі лексічнага значэння ў канцэптуальнай частцы: *бюлетэнь* – *зводка* [3, с. 48], *арэнда* [4, с. 8–9] – *лізінг* [4, с. 53], *прэйскурант* – *каталог* [5, с. 33], *здзелка* [4, с. 36] – *дагавор* [4, с. 26]. Так, *здзелка* мае значэнне: ‘дзеянне грамадзяніна ці арганізацыі, накіраванае на ўстанаўленне, змяненне ці спыненне грамадзянскіх правоў ці абавязкаў’ [4, с. 36], а *дагавор* азначае ‘пагадненне двух ці больш асоб, прадпрыемстваў, фірм, накіраванае на ўстанаўленне гаспадарчых адносін, правоў і абавязкаў партнёраў’ [4, с. 26]. Лексічнае значэнне адпаведных тэрмінаў супадае, аднак ‘дзеянне’ і ‘пагадненне’ – паняцці нераўназначныя, паколькі першае больш шырокае. Так, калі параўнаць значэнні тэрмінаў *лізінг* і *арэнда*, то значэнне тэрміна *лізінг* звужана. Параўн.: *лізінг* – ‘здача ў арэнду на працяглы тэрмін машын, абсталявання, транспартных сродкаў, вылічальнай тэхнікі, пабудов, збудаванняў вытворчага прызначэння, як правіла, заснаваная на захаванні права ўласнасці’ [4, с. 53]; *арэнда* – ‘заснаванае на дагаворы тэрміновае адплатнае валоданне і карыстанне зямлёй, іншымі прыроднымі рэсурсамі, прадпрыемствамі і іншай маёмасцю, неабходнай арандатару для самастойнага ажыццяўлення гаспадарчай ці іншай дзейнасці’ [4, с. 8–9]. З аднаго боку, ідэаграфічная сінанімія ў тэрміналогіі – з’ява непажаданая, паколькі яна парушае адно з асноўных патрабаванняў да тэрміна – дакладнасць. Аднак, з другога боку, ідэаграфічныя сінонімы дапамагаюць больш дэталёва ахарактарызаваць адно і тое ж паняцце.

Б. М. Галавін, Р. Ю. Кобрын, В. П. Даніленка, В. С. Ахманава адзначаюць, што «тэрміналагічныя дублеты – гэта словы або словазлучэнні, што аб’яднаны паміж сабой тэрміналагічнай суаднесенасцю з адным і тым жа навуковым паняццем і аб’ектам рэчаіснасці» [6, с. 54]. Параўн.: *мецэнат* – спонсар, фундатар [7, с. 108], *манко* – недавага [8, с. 61], *затрата* – выдатак [9, с. 24]. «Тэрміны-дублеты ў сваім паняццёвым змесце не маюць ніякіх сэнсавых адрозненняў» [10, с. 128]: *абежнік* (бел.) – *інструкцыя* (англ.) [11, с. 7], *альпары* (фр.) – *нараўне* (бел.) [8, с. 52], *баланс* (англ.) [3, с. 38] – *раўнавага* (бел.) [3, с. 88], *дырэктыва* (фр.) [3, с. 38] – *пастанаўленне*, *пастанова* (бел.) [3, с. 88], *экспарт* (англ.) – *вываз* (бел.) [12, с. 42]. Дублеты ўзнікаюць у тэрміналогіі ў выніку паралельнага ўжывання тэрмінаў, запазычаных з розных моў. Распаўсюджанасць дублетнасці ў беларускай эканамічнай тэрміналогіі тлумачыцца тым, што першапачаткова шматлікія тэрміны эканомікі былі запазычаны з іншых моў (англійскай, французскай), пазней да некаторых з іх былі ўтвораны беларускія адпаведнікі.

Акрамя сінаніміі і дублетнасці, у тэрміналогіі існуе з’ява варыянтнасці. «Варыянтамі з’яўляюцца разнавіднасці аднаго тэрміна, якія адрозніваюцца паміж сабой фанетычнымі і словаўтваральнымі элементамі ці сродкамі выражэння граматычных значэнняў, але не маюць ніякіх семантычных адрозненняў і поўнасю супадаюць сваім значэннем» [10, с. 129]: *адлічванне* – *адлік* [13, с. 29], *заработак* [3, с. 95] – *заработная плата* [14, с. 49–50]. Варыянтамі з’яўляюцца тэрміны, якія абазначаюць адно паняцце, але пры гэтым адрозніваюцца планам выражэння. Пры аналізе беларускіх эканамічных тэрмінаадзінак былі вылучаны фанетычныя, арфаграфічныя, марфалагічныя і словаўтваральныя тыпы варыянтаў.

Фанетычныя варыянты ўзнікаюць «як відазмяненне гукавой абалонкі слова без страты ім яго тоеснасці» [15, с. 195] дзякуючы «патэнцыяльнай здольнасці моўнай сістэмы да ўтварэння структурна разнастайных моўных адзінак» [16, с. 67], а таксама «кантактам беларускай мовы з суседнімі славянскімі мовамі» [16, с. 68]: *задавальняць* – *здавальняць* [5, с. 39], *кватыраванне* [17, с. 98] – *кваціраванне* [4, с. 49–50].

Пры ўзнікненні арфаграфічнай варыянтнасці «мадыфікуецца “арфаграфічны воблік” слова» [15, с. 209]: *інсайдар* [7, с. 47] – *інсайдэр* [18, с. 296], *менеджар* [7, с. 59] – *менеджэр* [19, с. 90], *спагнанне*

¹ Тут і далей пераклад наш. – В. П.

[20, с. 616] – *спазнаньне* [21, с. 506]. Арфаграфічныя варыянты ў беларускай эканамічнай тэрміналогіі ўзнікаюць у сувязі з выкарыстаннем розных арфаграфічных сістэм, мяжой паміж якімі стала рэформа правапісу 1933 г., а таксама з разыходжаньнямі паміж старой і новай рэдакцыямі «Правіл беларускай арфаграфіі».

Марфалагічныя варыянты заснаваны на несупадзенні ў межах катэгорый роду, ліку і склону, а таксама структуры тэрміналагічнага словазлучэння: *сегмент рыначны* [7, с. 104] – *сегмент рынку* [18, с. 304], *сродкі абарачэння* [22, с. 67] – *сродкі абаротныя* [7, с. 108], *удзел у прыбытках* [22, с. 78] – *удзел у прыбытку* [7, с. 116].

Словаўтваральныя варыянты адрозніваюцца словаўтваральнымі марфемамі: *хабарадавальнік* [3, с. 46] – *хабарадаўца* [23, с. 72], *цана рыначная* [24, с. 153] – *цана рынкавая* [18, с. 307], *трасаваць* [8, с. 69] – *трасіраваць* [25, с. 116]. На ўзнікненне многіх словаўтваральных варыянтаў паўплывалі «імкненне дзеячаў нацыянальнага руху да адраджэння беларускай культуры на аснове “прыродных назіранняў”, паглыбленне працэсу ўзаемадзеяння беларускай мовы з суседнімі мовамі» [26, с. 94].

Сярод варыянтаў рознага тыпу найбольш колькасны склад маюць словаўтваральныя варыянты, якія ўзніклі на падставе імкнення да ўтварэння эканамічных тэрмінаў за кошт беларускіх уласна моўных сродкаў, а не памарфемнага калькавання тэрмінаў з рускай мовы. З’яўленне арфаграфічных варыянтаў абумоўлена зменай правіл беларускай арфаграфіі. Міжмоўныя кантакты абумовілі шырокае выкарыстанне ў беларускай эканамічнай тэрмінасістэме фанетычных варыянтаў. Паколькі варыянтнасць адлюстроўвае дынаміку развіцця беларускай эканамічнай тэрмінасістэмы, на сучасным этапе перад даследчыкамі стаіць пытанне аб сістэматызацыі варыянтаў, вылучэнні з іх тэрмінаадзінак, што адпавядаюць сучасным моўным нормам.

Стаўленне лінгвістаў да з’явы сінаніміі ў тэрміналогіі рознае. А. М. Сакалова падкрэслівае, што «сінанімія ў тэрміналогіі з’яўляецца цалкам заканамернай з’явай, якая пацвярджае асіметрыю тэрміна як моўнага знака ў яго асобай функцыі» [27, с. 94]. Д. С. Лотэ, Л. А. Капанадзе, В. П. Даніленка, В. С. Ахманова, В. П. Красней разглядаюць сінанімію як шкодную з’яву, паколькі яна парушае ўзаемаадназначную адпаведнасць паміж тэрмінам і паняццем.

Як адзначае С. П. Худалюева, «праблема сінаніміі ў тэрміналогіі займае асобае месца ў навуцы аб мове, паколькі яна, як і іншыя “недахопы” тэрміна, не ўпісваецца ў традыцыйнае ўяўленне аб тэрміне» [2, с. 13]. Узнікненне сінанімічных адносін у тэрміналогіі «тлумачыцца для беларускай мовы і сёння не распрацаванасцю многіх тэрмінасістэм, а абмежаванасцю беларускамоўных тэрмінаў» [28, с. 142]. Для пазбаўлення ад шматлікіх варыянтаў неабходна прытрымлівацца моўнай нормы.

В. П. Даніленка, адрозніваючы сферу фіксацыі і сферу функцыянавання тэрмінаў, сцвярджае, што «ў першым выпадку нармалізацыя тэрміналогіі магчыма і мэтазгодна, аднак на сферу функцыянавання яна не цалкам распаўсюджваецца» [29, с. 57]. Такім чынам, прытрымліваючыся поглядаў В. П. Даніленкі, варта адзначыць, што ў слоўніках, слоўніках-даведніках блізкія па значэнні тэрміны, дублеты, а таксама варыянты тэрміналагічных адзінак можна ўпарадкаваць: да тэрміна прыводзяцца яго варыянты або сінонімы, прычым дадзеная характарыстыка павінна ўваходзіць у адзін слоўніковы артыкул, гэта значыць, сінанімічныя і варыянтныя тэрміны непажадана разглядаць у асобных артыкулах. Працэс нармалізацыі распаўсюджваецца на сферу функцыянавання часткова, паколькі крыніцы эканамічнай тэрміналогіі ўкладаліся пад уплывам шэрагу экстралінгвістычных фактараў (час, месца стварэння, мэта ўкладальніка, палітычная сітуацыя).

У. М. Лейчык адзначае, што «асноўнай лагічнай прыметай тэрмінасістэмы з’яўляецца яе структураванасць» [30, с. 121]. Даследаванне сінанімічных адносін у беларускай эканамічнай тэрміналогіі дазваляе сістэматызаваць і ўпарадкаваць тэрміны-сінонімы. Такім чынам, структураванасць эканамічных тэрмінаў дае падставы сцвярджаць аб наяўнасці беларускай эканамічнай тэрмінасістэмы.

Асноўнай прычынай узнікнення сінонімаў з’яўляецца імкненне падабраць беларускія адпаведнікі да запазычаных тэрмінаў. Найбольш яскрава ў эканамічнай тэрмінасістэме прадстаўлены дублеты (61 %), якія адлюстроўваюць пошук тэрміналагічных беларускамоўных эквівалентаў да іншамоўных тэрмінаў. Тэрміналагічныя варыянты (27 %) узніклі ў працэсе структурна-граматычных відазмяненняў тэрмінаў эканомікі. Найменшую колькасць складаюць ідэаграфічныя сінонімы – 12 %. Такія суадносіны тлумачацца ў першую чаргу тым, што беларускія эканамічныя тэрміны-сінонімы рэдка адрозніваюцца канцэптуальнай часткай, у большасці выпадкаў супадаюць сінфікаты тэрмінаў, гэта значыць, адзінкі маюць выразна аднолькавы паняццёвы змест ці вар’іруюцца па фанетычных, арфаграфічных, марфалагічных, словаўтваральных моўных паказчыках. Наяўнасць сінаніміі ў беларускай эканамічнай тэрміналогіі парушае адно з асноўных патрабаванняў да тэрміна, аднак пазбегнуць сінонімаў можна ў сферы фіксацыі, а не ў сферы функцыянавання, дзе адлюстроўваюцца сучасныя семантычныя працэсы ў тэрміналогіі.

БІБЛІАГРАФІЧНЫ СПІС

1. Шуракова Г. В. Синонимические отношения в медицинской терминосистеме немецкого языка. Пятигорск, 1991.
2. Курьшко Г. Ф. Явление синонимии в профессиональной лексике (на материале немецкой и русской медицинской терминологии). М., 2000.
3. Дубовик А. Е. Англо-русско-белорусский словарь менеджера. Минск, 1996.

4. Тлумачальны слоўнік гандлёвых тэрмінаў / пад агул. рэд. Р. П. Валевіч. Мінск, 1995. Ч. 1: А – К.
 5. Краткий англо-белорусско-русский экономический словарь / под ред. Л. С. Решетовой. Минск, 1995.
 6. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах. М., 1987.
 7. Акуленка А. А. Руска-беларускі слоўнік эканамічных тэрмінаў. Мінск, 2011.
 8. Беларуская навуковая тэрміналогія. Менск, 1928. Вып. 17.
 9. Кузьменкова Т. В. Краткий русско-белорусский словарь юридических и социально-экономических терминов. Минск, 2009.
 10. Красней В. П. Аб сінонімах, дублетах і варыянтах у тэрміналогіі // Беларуская тэрміналогія : зб. арт. Мінск, 2011. С. 126–130.
 11. Падлік, аналіз, кантроль: Руска-беларускі тлумачальны слоўнік / склад.: В. І. Стражаў [і інш.]. Мінск, 1990.
 12. Азарка В. У. Беларуская мова: спецыяльная лексіка : вучэб.-метад. дапам. Мінск, 2007.
 13. Наталевич О. Г. Русско-белорусский словарь экономических терминов (с учетом новых правил белорусской орфографии). Минск, 2010.
 14. Аграрная эканоміка: кароткі слоўнік / пад. рэд. Г. М. Лыча. Мінск, 1990.
 15. Ахманова О. С. Очерки по общей и русской лексикологии. М., 2009.
 16. Шкраба І. Р. Варыянтнасць у сучаснай беларускай мове: Структурна-граматычны і функцыянальна-дынамічны аспекты. Мінск, 2004.
 17. Рыночная эканоміка: слоўарь-справочник / под ред. А. В. Шевчука. Минск, 1992.
 18. Мишкевич М. В., Василевская Л. И., Ермаков В. Н., Плотницкий М. И. Словарь-справочник по современной экономике : на пяти яз. Минск, 1996.
 19. Ермаловіч А. В. Беларуская мова. Прафесійная лексіка. Мінск, 2002.
 20. Шаўлюкоў А. П. Бухгалтарскі ўлік на вытворчых прадпрыемствах. Гомель, 1998.
 21. Лалітус І. Палітычная эканомія ў сувязі з тэорыяй савецкай гаспадаркі. Мінск, 1931.
 22. Краткий русско-белорусский словарь экономических и бухгалтерских терминов / под ред. О. П. Зенькович. Минск, 1994.
 23. Пераклады, пераказы, тэрміналагічны мінімум : зб. вучэб. матэрыялаў / склад.: А. А. Акуленка [і інш.]. Мінск, 2008.
 24. Международные валютно-финансовые отношения : краткий слов.-справ. / под ред. Н. С. Пшенко. Минск, 1993.
 25. Гассиева И. И., Молочко Н. В. Словарь-минимум экономических терминов : в 2 ч. Минск, 1995. Ч. 2: Л – Я.
 26. Лексікалогія сучаснай беларускай літаратурнай мовы / пад рэд. А. Я. Баханькова. Мінск, 1994.
 27. Соколова А. М. К вопросу о синонимии термина // Сочетаемость языковых единиц и преподавание языка. М., 1981.
 28. Беларуская мова. Тэрміналагічная лексіка : дапам. для студэнтаў усіх спецыяльнасцей / пад рэд. В. А. Ляшчынскай. Гомель, 2000.
 29. Даниленко В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. М., 1977.
 30. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура. М., 2007.
- Паступіў у рэдакцыю 28.04.2015.

Вера Уладзіміраўна Праконіна – аспірантка кафедры сучаснай беларускай мовы філалагічнага факультэта БДУ. Навуковы кіраўнік – кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры сучаснай беларускай мовы філалагічнага факультэта БДУ К. П. Любецкая.

УДК 811.161.3

Л. У. СЕЛІБАВА

АБСАЛЮТНА ЎНІКАЛЬНЫЯ АФІКСЫ ЯК АДЗІН З ВІДАЎ УНІКАЛЬНЫХ МАРФЕМ У СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Рэзюме. Рассматриваются абсолютно уникальные аффиксы как один из видов уникальных морфем в словообразовательной системе современного белорусского языка. Определены факторы, влияющие на разграничение абсолютно уникальных и неуникальных морфем, основными из которых являются принципы выделения и отождествления морфем. Проведено описание абсолютно уникальных аффиксов, функционирующих в мотивированных с синхронной точки зрения белорусских словах, на основе лексикографических источников в соответствии с установленными критериями (проанализированы 10 лексических единиц с уникальными префиксами и суффиксами). Анализ собранного лингвистического материала показывает, что абсолютно уникальные аффиксы выступают в качестве самостоятельного словообразовательного форманта и занимают определенное место в системе современного белорусского словообразования.

Ключевые слова: уникальные морфемы (унификсы); абсолютно уникальные аффиксы; суффикс; префикс; принципы выделения морфем; нерегулярность; производность; словообразовательное значение; словообразовательная система современного белорусского языка.

Abstract. The article deals with absolutely unique affixes as one of the types of unique morphemes in the word formation system of the modern Belarusian language. Factors affecting the distinction between absolutely unique and nonunique morphemes were found, the main of them are principles of singling out and equality of morphemes. The description of absolutely unique affixes functioning in motivated Belarusian words with the synchronised point of view on the basis of lexikographical dictionaries in accordance with the accepted criteria (10 lexical units have been analysed with unique prefixes and suffixes) has been made. Analysis of the collected linguistic material shows that absolutely unique affixes are independent word formation elements and occupy a certain place in the system of the modern Belarusian word formation process.

Key words: unique morphemes (unifixes); absolutely unique affixes; suffix; prefix; principles of singling out morphemes; nonregularity; derivation; nonrepetition; word formation meaning; word formation system of the modern Belarusian language.

Адной з актуальных праблем сучаснага беларускага словаўтварэння з’яўляецца ўпарадкаванне інвентару марфемных сродкаў, перш за ўсё афіксальных. Складанасць гэтай праблемы абумоўлена сутнасцю паняцця марфемы і яе асноўных прымет. Сярод галоўных прымет марфемы лінгвісты называюць наступныя: наяўнасць значэння, узнёўласць, вылучальнасць у складзе слова, адсякальнасць ад іншых марфем у слове, мінімальнасць [1, с. 443–446]. Да характарыстык марфемы адносяць і яе паўтаральнасць: «пры падзеле слова на марфемы трэба абавязкова вылучаць такую частку слова, якая з тым жа значэннем сустракаецца і ў іншых словах» [2, с. 336]. Пры такім падыходзе колькасць